

A másik, a korábban már idézett *Városnézés* megközelítő pontossággal fájdalom-kövületnek nevezhető:

*Hol a fiam,
méhednek gyümölcse?
Mehaltam benne
azt hiszem.*

(Városnézés)

Mivel azonban Téglásy Imre a költői-tudósi lét kettős kötésében él, s még az emberélet útjának első felén jár, jó okunk van bizni abban, hogy lírájának kezdettől egyhúruan moll hangneme előbb-utóbb megváltozik. E reményünket megerősíti a kötetzáró *Csendélet*, amelynek őszi gyümölcsei már *keserédesek*. Újabb, derűsebb világ leleteit várjuk tehát tőle, aki Horatius *De arte poetica*jának intelmeit követve, nem riadt vissza a „kilencévi várakozás”-tól. Türelme, önfegyelme ritka erény türelmetlen korunkban. (*Magvető.*)

PETRÓCZI ÉVA

Gion Nándor: Latroknak is játszott

Sikeres nemzedék tagja Gion Nándor. Olyan nemzedéké, amely indulásakor elhatározta, hogy átfurmálja a Vajdaság irodalmát. Túlzó volt, természetszerűleg, kiindul az elemzésük, hogy minden ami addig volt, provinciális csupán, s az élet maga is vidékies. S túlzó a válasszuk: az avantgard talaján állva, a teljes tagadás. Időközben nagyon sokat változott maga a program is; a nemzedék legjobbjai a mindent tagadás programját meghaladva fokozatosan birtokba vették földjüket, történelmüket, szellemi örökségüket. Állásokat betöltve: szerkesztőként, újságíróként, tanárként is helytálltak. S ami a legfontosabb, a nemzedék, akiket a Symposium nemzedékeként szokás említeni, jelentős alkotásokkal hívta föl magára a figyelmet. Ideje természetesen a nemzedék fogalmát is átértelmezni, hiszen a közös program, a csoportos jelentkezés és közös feladatvállalás csak a legelső pillanatban volt sajátjuk. Ezt követően ki-ki saját alkata és elszánása szerinti külön útra indult, ha a művek világgképét és stílusképét tekintjük: egymástól eltávolodtak. A nemzedék mégis, máig: egy tömbből faragottnak tűnik. Megfér benne a realiztikus, szürrealisztikus Gion Nándor, az átfogalmazott, a legkorszerűbben értelmezett helyi színek mestere, aki úgy tűnik, műveiben népiség és modernség összhangját keresi kitartóan. És megfér Végel László, akinek prózája narratív, elvont, filozófiai tételeket szolgáló. Megfér benne Bosnyák István, aki a nemzedék legradikálisabb programadója egyszer és a Laskói esték című, kitűnő szociográfia szerzője másszor. Domonkos István, aki áthúzott verseket ír, aki a dísztelen, színtelen, köznapi beszédnek kíván adózni verseivel, ugyanakkor a hagyományos formáknak, ritmusoknak, rímkísérleteknek is mestere. Azután Tolnai Ottó, aki szélsőségesebb kísérletező mint Domonkos, versei töredékszerűek, költészete mostanra mégis kerek egész. Tolnai drámában is jelentős, a Végeladás a történelmi ember, a történelmében és történelmétől idegen ember drámája; a Bayer-Aszpirin pedig már a mai köznapokban az önnön jobbik, cselekvőbb énjétől elidegenedett ember drámája. Sokféle szín: a nemzedék tagjai is távol egymástól, és az egyes alkotók formálódó életművén belül is legkülönbözőbb, egymástól távoli kísérletek. A nemzedék mégis egyöntetű. Úgy látszik, nemzedéket képez a közös korosztály is, a közös áttérés, akkor is, ha azt követően az utak nem párhuzam-

mosak. És ami gondolatmenetünkben a legfontosabb: nemzedéket képez az a korosztály, amelyek az idők folyamán értékteremtővé tud lenni. Gionék nemzedéke pedig ilyen.

Gion Nándor két regénye, a *Virágos katona* és a *Rózsaméz* egy kötetben 1976-ban jelent meg Újvidéken. Gion akkor már a jugoszláviai magyar irodalom kiemelkedő képviselőjének számított, Magyarországon is ismert, népszerű író volt. Az új regények még ismertebbé tettek; az egyetemes magyar próza élvonalába került általuk. A Magvető Kiadó hat év késéssel bár, az 1982-es könyvhétre a két regényt az előző kiadásból ismert közös, összefoglaló címmel (*Latroknak is játszott*) ismét megjelentette. Ne a hat év késésre tegyük most a hangsúlyt, hanem a kiadó vállalkozására, amely mindenképp dicséretes és föltétlenül folytatásra érdemes. Több évtized után ugyanis ez az első kortárs jugoszláviai magyar könyv, amelyet Magyarországon ismételtlen kiadtak.

Az 1941-ben született Gion regényeiben korszerű eszközökkel újólag rangot adott a szülőföld ábrázolásának, rangot a történelmi tárgykörnek és rangot az olvasmányos, cselekményes, bensőséges hangvételnek.

A két regény színtere az író szülőfaluja — kis szülővárosa mostanra — Szenttamás. Belgrád felé menet, Szabadka és Újvidék között az autózóknak útba is esik, de érdeklődésük középpontjába nem kerül. Gion számára viszont a világ sarkalatos pontja. Hozzáköti a család, az átélte múlt, hozzákötik az ott megismert legendák. Ezek szálaiból: reális emlékezősekből, szürreális mesékből, álmokból és sokszor természetes elemekből szövi történeteit.

Ez utóbbi többrétűséget fontos hangsúlyozni. Gion ugyanis sokszor és túl gyorsan megkapta a realista író, móríci típusú íróbesorolást, ami természetesen nemcsak be-, hanem rangsorolás is egyben, mégsem teljesen pontos. Igaz az a tétel ugyanis, hogy a múlt is halad. Gionnak mestere lehet, öröksége lehet valóban Mórícz is, de irodalmunk gyarapodó múltjával lépést tartva öröksége a mára megformált népi szürrealizmus szemlélete is — Nagy László iskolája; és korábról öröksége a faulkneri típusú próza, amely — Nagy Lászlóhoz térhetünk megnevezésért — káromkodásból kíván katedrálíst állítani. Gion már ennek követője, Gionnál is: a történet, az életanyag lírai és meséien fénylő, a nyelv pedig a végletekig leegyszerűsített, csupasza, tudatosan szikár. Talán épp azért, hogy a történet romantikájának ellenpontját teremtsen, a nyelvezet romantikátlan, díztelen. És örökség mára García Márquez is, a Száz év magány írója, a mágikus realista. Mára az ő bátorító hatása sem elhanyagolható. A múlt is halad, s ez esetünkben annyit jelent, hogy a naturalisztikus, szürrealisztikus, mágikus realizmus örökségével kell számolnunk, és tehetségünk szerint gazdálkodnunk.

Az első regény, a *Virágos katona* 1898 őszén indul, akkor érkezik egy szegény, boldogulást kereső német család Szenttamásra. Az ő helykeresésük bemutatásával indul a regény. S az első világháborúra történő rövid utalással zárul. Gion nem tobzódik a katonatörténetekben, hallhatott pedig belőlük éppen eleget. Pacifizmusára jellemző, hogy a háborús témát még olyannyira sem érinti, amennyire szülőföldjét és szülőföldje legényeit megviselte. A *Virágos katona* hatását kicsit rontja is a regény végén sietősen elmondott háborús epizód. De ez a sietősség, elnagyoltság, ábrázolás helyébe lépő leírás is lehet tudatos; jelzi a tárgytól való idegenséget. Az ő tárgya ugyanis nem a nagybetűs Történelem, amely a történelemkönyvekben és történelmi értekezésekben szerepel; az ő tárgya a hétköznapi, a kisbetűs történelem, a mindennapok jeltelen története. A kisemberek történelme, akik élete jeltelen, de akik írónk szemében úgyszintén hősök.

A kötet második regénye, a *Rózsaméz* a két világháború között játszódik, úgy indul, hogy az első háború poklából két ember visszatér, egyikőjük harcból és hadifogságból, másikuk katonaszökevényi létből, börtönből. Összetalálkoznak s — jelképes is lehet a történet — a hadifogságból érkező, aki ott kitanulta a borbélymesterséget, megnyírja, megborotválja börtönt járt társát. Megtisztulást, feloldozást nyújt ezáltal. A regény utolsó jelenetei pedig azon az éjszakán játszódnak, amikor a második világháború időszakában immár, a magyar csapatok Szenttamásra érnek.

Írónk terve szerint három regénnyel kíván szülőföldjének emlékművet állítani. Az első

kettő elkészült, adósunk még egy harmadik könyvvel, amely a második világháborús időszaknak (és esetleg az azt követő éveknek) lenne krónikája. Ezt az időszakot szépirodalmunk a Hidedg napok című regényből ismeri; Gion bizonyára árnyalja majd az ott megismert képet.

A szülőföldnek tisztelgő trilógia készülvén, kézenfekvő, hogy pillantást vessünk egy másik lehetséges példára is, Tamási Áron Ábeljére. Azt hiszem, hogy nagyon közvetlen hatásról nem beszélhetünk, hacsak nem tekintjük legteljesebbnek, legdöntőbbnek a műformára való lehetséges bátorítást. Ezen belül az eltérések a szembetűnők. Ábel a közösségből kiemelkedő, kivételes hős, olyan figura, aki átmenetileg bár, de szülőföldjétől és közösségétől egyre inkább távolodik, hogy eljusson végül Amerikába. De ne ez a földrajzi út legyen neki hosszú, hanem az az út, amelyet időközben a lélek bejár. Eljutva a felismerésig: azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. Tamási a földdel, közösséggel való azonosságkeresést példázza az elszakadás, távolodás folyamatán keresztül. Gionnál ilyen elszakadási folyamatok nincsenek, ő neki nem végső, hanem kiindulási tétel az otthon-lét parancsa. Hőse egyrészt nem távolodik földjétől, de közösségétől sem, még olyan értelemben sem, hogy különleges lenne. A közelében, közösségében levő emberi képességekkel, viselkedési mintákkal és tulajdonságokkal is mindvégig azonosságot találó hős. Ábel elmegy az országba, el a világba. Szembemegy a világgal. Gionnál a folyamat fordított: az ország, a világ a maga eseményeivel, parancsaival jön szembe. Gion fontosabb hősei és epizodistái nem is hagyják el a kisváros határát. Ezen földrajzi kereteken belül életük először archaikusan zárt vagy inkább zártnak tudott. Ezt a zártágot később egyre inkább szétfeszítik az ország, a világ felől áramló kihívások. Egyrészt pozitív, másrészt negatív külső hatások. A kérdés mindenképp az: ezek a kihívások hogyan hatnak a kereteken belül, ott és akkor?

Ábel üzenete ez, idéztük, azért vagyunk a világon, hogy otthon legyünk benne; Gion viszont bemutat egy folyamatot, váltások és változások rendszerét, bemutatja, hogy a világban egyre nehezebben található meg és tartható fenn az otthonosság.

Gion két regényének legnagyobb, leghangsúlyosabb értéke: stilisztikai, szemléleti érték. Mégpedig szerzőnknek az a módszere, hogy folklorizálni tudta a történelmet. Nagyon magas fokon és tökéletes következetességgel főképp az első regényben, a Virágos katonában. Gion regényei: a történelem folklorizációja. És erről a kérdésről külön is szólni érdemes.

A tudományos történelmi emlékezet általában az írásbeliségre alapszik, írott emlékezet, a mindenkori uralkodó rétegek kívánják igazolni magukat általa. Mindezekkel együtt objektív valóságábrázolás, melyben sokkal nagyobb szerep jut a folyamatoknak és törvényszerűségeknek, mint az egyes embereknek, mint a részleteknek, mint az árnyalatoknak. Van emellett a népnek is táji-történelmi emlékezte. Ezt idézte meg, ezt hívta vállalkozásához segítségül Gion. Joggal és nagy láttató erővel írta róla — épp erről a vonatkozásáról — Féja Géza, hogy „vállalkozásához segítségül hívta a föld alatti országot”. Az előbbiekkel szemben ez a népi történelem, ez a folklórtörténelem a szóbeliségen alapul, tudattartalmát tekintve plebejus indulatokat görgető, és mint a népköltészet, általában szájhagyomány útján terjed, mondaszerű vagy anekdotikus. Nem a valóság bemutatása a célja, hanem annak égi mását, a folklorizált életet mondja el. Gion bizonyára azért fordult ihletésért ehhez a folklorvalósághoz, mert tartalmát, információértékét igen nagyra tartja. És joggal. Ha a másik történelem az objektív folyamatokra teszi a hangsúlyt, akkor ez a szemlélet a törvényszerűség adott keretein belül az egyes ember, a porszemember szerepét méltányolja. Az objektív történések mellé fölvonultatja azoknak hátterét, azoknak mélységét. Vagyis: szubjektív módon, sajátágosan hogyan élték meg mindezt az emberek, mit éreztek, mit gondoltak. Gion ezt a látásmódot felhasználta és módszerré tette. Regényeket írt, melyekben a folklorélményt hívta segítségül: a valóság, a történelem kollektív, művészi elsajátításának élményét.

Segítségére lehetnek a mondák, a történelmi hősokról, jeles emberekről szóló hagyományok. A mondák között is természetesen a helyi változatok. Ezekon kívül a mesei motívumoknak is nagy a szerepük, de amiben Gion ábrázolása teljes, ami a legfontosabb: a helyi történelmi, kultúrtörténelmi mondák teljessége. Gion a Virágos katonában ebből a mondavilágból egyet-

len pillanatra sem lép ki, száz oldalakon keresztül, tökéletes következetességgel ír. Tudja a törvényt, amelyre József Attila figyelmeztet bennünket, hogy „a táltosparipa paraszat abrakol”. Ha egyszer táltos, illő, hogy paraszat abrakoljon, de akkor már a patáján sem lehet szögekkel kovácsolt patkó, hanem szükséges, hogy a patkó szege gyémánt legyen. Tehát egész, önmagában összefüggő és lezárt világot kell teremteni. Világot, melynek minden pontja archimédeszi pont. Ezt a hibátlan zártsgot és öntörvényűséget a Virágos katona meg tudta valósítani, ha eddig kritika nem is mondta ki róla, ebben áll művészi ereje, ez a titka.

A történelem folklorizációját a végső lehetőségig feszíti, amikor a monda- és mesemotívumok mellé eposzi elemeket is segítségül hív. Ezt részben játékosan teszi, részben groteszk, abszurd módon. Nem akarja azt a látszatot kelteni, miszerint szülőföldjén a történekek eposzi méretűek és rangúak; de nem is mond le annak jelzéséről, hogy a csodák kézközelben is megtörténhetnek. Eposzok üzenete Giornál, hogy hőseit eposzi, állandó jelzővel ruházza fel, s ezeket a jelzőket, Rojtos Gallai, Csozogó Török Ádám és így tovább, mindvégig meg is őrzi. Eposzi jelleg az is, hogy leírásaiban, párbeszédeiben sok az ismétlődő elem, visszatérés, állandósuló leírás vagy beszédelem. Ezek az állandó motívumok, visszatérések, tudatos ismétlések adják Gion jól ismert és összetéveszthetetlen stílusát.

Nem véletlen, hogy az átfolklorizált történelem kérdéskörénél kiemelten kezeljük az első regényt, a Virágos katonát. A Virágos katona ugyanis ebben az értelemben teljesen megoldott, hibátlan mondható, a második regény, a Rózsaméz viszont nem.

Igaz, nem is kívánja Gion mereven továbbírni könyvét, a váltások részben szándékosak. A Virágos katona ezzel együtt egynemű, a Rózsaméz elegyesebb. Itt már a szemléletet nemcsak a folklór, a valóság kollektív, művészi számbavétele vezérli. Az eredeti folklórlélmény mellé megjelenik a monda kitágított és részben vulgarizált fogalmának fölhasználása: az élményelbeszélések, önéletmondák világa. Ne felejtjük, hogy közeledünk a jelenhez. Erre az életanyagra Gion már nem tudott olyan önfeledten rátekinteni, nem tudta vagy nem kívánta az egész időszakot folklórlélményként kezelni. A mondák világa mellé megjelentek a személyes emlékezesek, önéletrajzok elemei, megjelentek az írásos emlékek, megjelent magának az írott történelemnek az üzenete, gazdaságtörténet, sajtótörténet, párttörténet. A második regényben így már nem is annyira a mondaelemek dominálnak, hanem a szociográfiai elemek (vegyük figyelembe, hogy épp az élményelbeszélések, önéletmondák műfaja a szociográfia) és a szociológiai elemek. Többrétül tehát a Rózsaméz, részben előnyére, részben hátrányára. Mindenképp hátránynak tekintem, hogy szemléletében nem olyan egyöntetű és egyértelmű, mint az első regény. Előfordul, hogy a táltost, bár paraszat abrakol, mégis vasszeggel patkolják. Nagyon határozott előnyére szolgál viszont a Rózsaméznek, hogy tablója nagyobb, ismeret- és információ-rendszere sokrétű, nem hibátlan, ugyanakkor nagyszabású vállalkozás.

Gion tablóján megférnek magyarok, németek, szerbek és zsidók, bemutatásukat a szerző elsősorban nem nemzeti kérdésnek, hanem emberi kérdésnek tekinti. Mindig emberségük vagy embertelenségük felől közelít hozzájuk, ebben áll szemléletének művészi egyetemessége. E szemlélet lényege az is, hogy a nemzetköziség nem nemzetfölttiség vagy nem nemzetnélküliség, mint sokan tudni vélik, hanem a nemzetek, szabad nemzetek vagy nemzetiségek felnőtt kapcsolata. Érdekes, hogy a nemzeti tudatvesztés vagy létvesztés oly veszélyes jelenségét, bár számára bizonytalán az a legfontosabb, nem magyarokon keresztül ábrázolja, hanem egy német hőse, Stefan Krebs tudatzavarán keresztül.

Nem is tudok rendesen németül. Magyarul sokkal jobban tudok. Én tulajdonképpen magyar vagyok — mondja egy napon Stefan Krebs. Hozzáteve: Én magyar kommunista vagyok. Így folytatódik a párbeszéd:

- „— Nem akarom, hogy Stefan Krebsnek hívjanak.
- Hanem?
- Keveházi.
- Micsoda?
- Keveházi Péter. Szép név, nem igaz? Keveházi.

— Elég szép név — mondta Gallai István. — Majdnem olyan szép, mint a Krebs.”

Pazar párbeszéd, melyben az önazonosságát elvesztő Stefan Krebs szavak általi pofonokat kap. Röviddel utána konkrétan is megkapja, édestestvére e szavak hallatán hatalmas pofont ad neki.

Több nemzetiség ábrázolódik egymás mellett — vagy néha egymással szembesülve — Gion tablóján, de több szociális csoport is. Látszik a szándék, hogy a társadalmat teljes szélességében kell szemléljük. Jobbágysorban élők és cselédek, kisparasztok és feudális zsiros nagyurak élnek egymás mellett és egymás ellen. Később a feudális kötelékek meglazulnak, és megjelennek a bankárok, pénz- és üzletemberek, gyárosok és munkástömegek, e tömegek saját képviselői is, szakmájuk jellege szerint más és mások, nyomdászok, pékírnokok és egyebek. A Rózsaméz című regény egyik olvasatában a kapitalizálódás folyamatának ábrázolása. És megjelennek természetesen az antikapitalizálódás képviselői is a regény színterén, ösztönös agrárszocialisták és illegálisan szervezkedő kommunisták. Érdekes ez esetben is a körképszerűség, Gion ezeket az antikapitalista erőket is tagoltan ábrázolja, s megmutatja az anarchistákat, a népiek és a kommunisták elképzelései között az összefüggéseket és összetűzéseket.

A folklorizáció módszere mellett Gion sikerének titka a típusalkotó emberábrázolás. Pedig a divat nem ennek kedvéz, a regénybeli hősök a divat szerint elnagyoltak, jellegtelenek, elvontak, gondolatiak. Gion ezzel a tendenciával szemben vállalta, hogy alakjait konkrétá formálja, cselekvő figurákat teremtsen, részben hőöket ábrázoljon, és törekedett arra, hogy a típus mutassa, egy emberen keresztül a sokakra jellemzőt.

Felejthetetlennek lesznek a figurák Gion kezemunkája által: Rézi, a német lány; Csozogó Török Ádám, a betyártípus, az anarchikus lázadó; Szentigaz, a mesei figura, kártyás és jóvendőmondó; Váry János, az utolsó dzsentri; Gilike, a falusi kanász és a többiek. Közöttük is kiemelt helyet foglal el, szándékoltan központi szereplő mindkét regényben Rojtos Gallai István. Bravúros, ahogy Gion a Virágos katonában behelyezkedik Rojtos Gallai alakjába, Gallai szavain keresztül fiktív, egyes szám első személyű vallomást ír. De ez nemcsak módszerbeli fogás, hanem Gion világnézeti vallomása is; Rojtos Gallai István, ez a plebejus hős, ez Gion mintaképe. A szándék titkolt, de egyértelműnek tetsző: Gallai István figurája által Gion például plebejus hőst kívánt és tudott teremteni.

Galai és Gion között ez az önazonosság a Rózsamézben már megszűnik mint technikai elem, de a lényeg változatlan, Gallai a kulcsfigura. Gallai képviseli a teljességet, ő az, aki a közösség legkülönbözőbb érdekeit és élményeit tudatával átfogni képes, és ő az, akinek elhivatottsága van. Ha Gallai István személyét egy kicsit közelebb hozzuk, azt kell mondanunk: készülődő népi értelmiségi.

Veres Péter beszélt hasonló problematikáról Szárszón 1943-ban, amikor jelezte, hogy például „az író nem a tényleges politikai hatalom után futkos, hanem csak a lelkeket szeretné formálni hite és akarata irányába. Így a társadalmi szerepe nem is a tényleges harc, hanem csak a szolgálat. Ez több is, kevesebb is, mint a politikus munkája, de csak ezt csinálhatja, mert a képességei erre utalják.” Gion központi alakja pontosan ilyen; a Rózsaméz végén látzólag el is zárkózik a közvetlen politikai munkától, mert tudja, ő egész életével van rejtekező társadalmi szolgálatban.

Ha elmondtuk azt, hogy szerzőnk hőöket, típusokat formál, el kell mondanunk azt is — és ez nem ellentmondás —, hogy végső soron Gion regényeinek egyetlen hőse van: a közösség. Olyannyira a közösség léte és mibenléte körül folyik minden, hogy ehhez képest nem is rendkívüliek az egyéni sikerek magasságaikkal, vagy a kudarcok mélységeikkel. A megtartó és megtartott közeg ténylegesen Gion legfőbb hőse. Utánozhatatlan ez esetben is Gion művészi szemérmessége, hiszen legfőbb hősére, a közösségére, és főbb tudattartalmára, közösségiségére sehol sem hivatkozik; vallomását nem kibeszéli, hanem ábrázolja.

Írónk, összefoglalón elmondhatjuk, három csapdát is sikerrel kikerült. Úgy ábrázolja a szülőföldjét, hogy nem provinciális, nem helyi érdekű. Tudja a titkot, hogyan kell a konkrét

történetben megmutatni az általánosat; hogyan kell a helyi eseményt úgy ábrázolni, hogy egyetemes érvényű legyen.

Megkerült egy másik csapdát is, a történelemábrázolás csapdáját. Számára a történelem nem illusztráció. Nem mondja föl ismét a történelemkönyvek passzusait. Hanem írói módon: elmondja a „történelem alatti ország” krónikáját. Összefogja környezete táji-történeti emlékezetének töredékeit, azokat alakítja öntörvényűen. A folklór, a népi élet és emlékezet által megőrzött történelmet mondja el alkotó módon.

S végezetül: úgy olvasmányos, hogy nem kommersz. Igényes író, aki történeteinek fénye által, stilisztikai gazdagságával, szemléletének összetettségével érdekfeszítő tud lenni mindvégig. Amikor könyvét most újraolvastam, Szentigaz történeténél például megszibogtak az ujjaim. Nagy erővel mondja el, kártyázáshoz előkészületül hogyan kell éles téglával lecsiszolni ujjaink hegyéről a bőrt. Úgy éreztem, az én bőromet koptatják máris. Hús-vér hősokeket, alakokat formál, felejthetetlen ismerősöket, akik könyve olvastán — a tanulságokkal együtt — valamennyiünket elkísérnek. (*Magvető.*)

PINTÉR LAJOS

Bertha Bulcsu: Fehér rozsdá

A könyv néhány írásánál, különösen a címadó *Fehér rozsdá* olvasásakor az az érzés támad, hogy az író nem tudja kivonni magát az egyre gyakoribb irodalmi jelenség hatása alól; belebonyolódik a pedagógia megoldatlan (megoldhatatlan?) kérdéseibe. A látszat tartja magát a könyv megismerése során, mígnem rádöbbenünk, hogy Bertha Bulcsu nem akar okos és jó tanácsokat adni, céljai ennél sokkal távolabbiak.

Nem kedveli a tüneti kezelést. A baj gyökerénél kezdi és ott is fejezi be. Még akkor is, ha a megoldás csak pillanatnyi. Jól tudja, hogy a félmunka legalább akkora morális vétség, mint a semmittevés. Tényekért, ezt igazoló adatokért nem kellett messzire meőnie, hiszen a megtett életút és a mások sorsa iránti eleven érdeklődés mindig bőséges élményforrás. Nincs igénye a tüneti kezelésre, mondtam, s azért nincs, mert a férfikor tapasztalata az, hogy a gyökerek mennyire meghatározóak. Negyvenen túl benne is (ahogy minden hősében) felmerült, hogy a megteremtett egzisztencia, a körülmények és szokások nem ugyanazt mutatják, mint amire vágyott. Rá kell döbbsenni, fel kell ismerni, hogy radikális (sebészi) beavatkozásra van szükség, ha... Ha van rá lehetőség, ha igényli az ember...

A többféle feltétel számbavétele a felmérés mellett a keresésre is ösztönözte az író. Kereste önmagát, és pályatársaiban azt, ami a boldogság irányába visz. S mit talált? Scott Fitzgerald mondatát idézi egyik hőse: „egy érett, érzékeny ember természetes állapota a jól kifejtett boldogtalanság”. Elfogadja ezt Bertha Bulcsu? Nem szívesen, de kényszerül rá. Mert szinte lépten-nyomon olyan alakokkal találkozott, akiknél valami félresikerült. Hetesy Sándor a *Fent a hegyen*ben látszólag mindent elert: gazdagon nősült, autót, telket kapott és anyagi biztonságot. Mégis, amikor mindezt felsorolja, kibukik egy mondat: „Mi mind a ketten elvesztettünk valamit, csak másként.” Hetesy tanár úrnál a sikerek ára az volt, hogy nem írhatta meg a tervezett Ungaretti tanulmányát, sőt, az olasz oktatásáról is le kellett mondania. Másik képlet Ötvös Kálmáné. Ő úgy igyekezett magának boldogságot teremteni, hogy ami a családból hiányzott, máshol kérte és kapta meg. De ő sem járt sokkal jobban, most már az is megváltás számára, ha felesége és szeretője között vergődve nyugton maradhat, s gyógyíthatja epegőrcsét. Hivatkozhatnék még Bernáth Gyulára vagy a megtollasodott villanyszerelőre, aki henceg sikereivel, de mély sebet hordoz; nem lehetnek gyermekei. Mindezek a példák nem-